

TÄYSKÄSI – OIVA KETONEN

Filosofian täyskäden aiemmat kortit olivat akateemikot Eino Kaila ja hänen oppilaansa G.H. von Wright. Nyt on vuorossa Kailan toinen oppilas Oiva Ketonen.

Oiva Ketonen nimitettiin teoreettisen filosofian professoriksi Helsinkiin vuonna 1951 ja akateemikon arvon hän sai vuonna 1980. Hän syntyi Teuvala vuonna 1913 ja kuului Pertti ”Lande” Lindforsin mukaan nuorena Teuvan Rivakan painijoihin. Landen mukaan hän oli vielä vuonna 1980 niin vahva, että hän oli niitä harvoja, joita Lande pelkäsi.

Tutustuin Ketoseen ensimmäisenä opiskeluvuonna. Muistan, kun hän esitteli uusien tilojen suunnitelmia Metsätalossa. Erityisen ylpeä hän oli siitä, että opiskelijoille tulisi oma oleskelutila. Siellä olikin aina šakkilauta, jolla kuka tahansa sai tehdä siirron. 1970-luvun alussa teititeltiin, kunnes Oiva sitten teki sinunkaupat hyvissä ajoin ennen kuin sain assistenttuurin. Hänellä oli päätäväinen tapa saada kaikki seminaarilaiset keskusteluun. Hän kysyi jokaiselta: ”Mitä neiti tai herra X on tästä mieltä?” Ei auttanut, kaikki esitelmät oli luettava. Oiva oli tunnettu jörö, mutta rentoutui epämuodollisemmissa käytäväkeskusteluissa. Kerran pohdimme, mikä ero on professorilla ja assistentilla. Joku esitti, että kun professori luennolla sanoo, että p, niin assistentin tehtävänä oli selittää, mitä professori sillä tarkoitti. Tähän Oiva ovelta: ”Kun minä sanon, että p, ei siinä ole mitään selitettävää.”

Kun varsinaista kahvihuonetta ei ollut, kaikki norkoilivat kansliassa, jota hallitsivat amanuenssi Esa Saarinen ja Oiva. Esa oli jo tuolloin vilkas ja empaattinen kyseenalaistaja, mutta Vilkas ja Jörö tulivat aivan erinomaisesti juttuun. Esa istui lähinnä ovea pöydän ääressä ja Oiva takahuoneessa. Sinne Esa sitten silloin tällöin välitti kysymyksen ja tulkit si sitten, mitä perältä kuuluva murahduus tarkoitti. Silloin tulkintaa siis tarvittiin. Kerran Oivalle tuotiin kansliaan K. V. Laurikaisen fysiikkaan omistetussa julkaisusarjassa ilmestynyt kirjoitus. Siinä

Laurikainen puolusti Jumalan olemassaoloa. Otsikon nähtyään Oivalta tuli heti kommentti, tosin naurulla höyrytettyä: ”Tämähän on virkavirhe!”

Oiva oli paitsi tieteenfilosofi ja -historioitsija myös merkittävä tiede- ja yliopistopoliitikko. Hän oli avainasemassa, kun korkeinta opetusta laajennettiin 1960-luvun lopulta lähtien, ja hän toimi korkeakouluneuvoston ensimmäisenä puheenjohtajana, samoin jonkin aikaa opetusministeriön kansliapäällikkönä. Hän seurasi yliopistolaitoksen kehittämistä tarkasti, ja kun käytävältä kuului läskikienkien narskunta, tiedettiin että oli osaston tai konsistorin kokous. Muistan, kun tieto Olli Lehdon valitsemisesta rehtoriksi vuodesta 1983 alkaen saapui laitokselle. Oivalla oli taas lyhyt kommentti valmiina: ”Kyllä Lehto pelastaa yliopistosta sen mikä pelastettavissa on.” Kerroin tämän myöhemmin Lehdolle itselleen, joka ilahtui silmin nähden: ”Sanoiko Ketonen niin?”

Ketoselta on myös peräisin – tietysti – niin sanottu Ketosen periaate. Sen mukaan yhdessä filosofia-aineessa saavutettu pätevyys ulottuu muihinkin filosofia-oppiaineisiin. Luulen, että sitä sovellettiin aikoinaan minuunkin. Sekä teoreettisessa että käytännöllisessä filosofiassa oli assistenttuuri haettavana vuonna 1975. Silloin vain harva assistentti oli väitellyt, monet olivat maistereita. Olin juuri maisteroitunut teoreettisessa filosofiasa, mutta silti minut nimitettiin käytännöllisen filosofian assistentiksi. Sen verran Ketosen periaatetta vieläkin kunnioitetaan, että kaikki filosofiset ansiot luetaan hakijalle eduksi.

Kaila toi modernin logiikan Suomeen – silloin sitä kutsuttiin logistiikaksi. Wienin piirin johtohahmo Rudolf Carnap oli lähettänyt Kailalle Turkuun useita kappaleita kirjoittamastaan johdatuksesta *Abriss der Logistik*, jonka sitten kaikki hänen

oppilaansa (heitä ei ollut monta, mutta taso oli kova) lukivat. Filosofisen logiikan kuitenkin vakiinnutti Suomeen von Wright, matemaattisen logiikan puolestaan Ketonen ja ruotsinkielisen filosofian professori Erik Stenius. Ketonen opiskeli Göttingenissä Gerhard Gentzenin johdolla vuosina 1938–39 ja väitteli tohtoriksi vuonna 1944 – sota-aikaan ja ilman ohjausta. Hänen predikaattikalkeytiin täydellisyyttä koskevaa väitöskirjaansa voisi syystä pitää jo tämän vuoksi aivan poikkeuksellisen saavutuksena. Se oli pitkään parasta mitä todistusteoria tarjosi.

Ketonen siis siirtyi matematiikasta filosofiaan, ja hän luennoi säännöllisesti Ernst Nagel -inspiroitunutta tieteenfilosofian kurssia. Varmaan jo toisena opiskeluvuotena hän löi minulle käteen Jacques Monod'n teoksen *Sattuma ja välttämättömyys*. En sille silloin lämmennyt, mutta kyllä se oli yksi sytyke biologian filosofian harrastukselleni. Kun sitten kirjoitin gradua kielitieteen tietenteoriasta, jouduin soittamaan hänelle kotiin. Koko sanasto oli tuonaikaista Chomsky-jargonia, ja koska sitä oli työlästä kääntää suomeksi, pyysin lupaa saada vaihtaa kielen englanniksi. Taas tuli lyhyt vastaus: ”Kyllä se sopii.” Kun hieman myöhemmin von Wrightin inspiroimana kiinnostuin teon teoriasta ja intentionaalisuuden käsitteestä, Oiva kaivoi esille eripainoksen omasta ja pianisti Timo Mikkilän kirjoittamasta artikkelista ”Äänikuvanvarainen soittaminen”. Opin siitä, että pianokonsertin esitys ei synny sarjasta aikeita painaa vuorotellen tätä ja tuota kosketinta. Jos pianistilla on intentio, se on äänikuvan toteuttaminen, sormenliikkeiden intentionaalinen ohjaaminen tuottaa vain akustista puuroa.

Päinvastoin kuin monet ikätoverinsa, Oiva ei vähätellyt modernia teknologiaa. Kun hän vieraili poikansa luona Yhdysvalloissa, hän teki tuttavuutta aivan uudenlaisen tietokoneen kanssa. Meille hän sitten esitteli linnunpönttöä, jonka ruudulla olevaa kursoria voi ohjata pöydällä olevan harmaan hiiren avulla. Siitä lähtien olen ollut Mac-henkilö, ja ostinkin samaisen MacPlussan 1980-luvun puolivälissä.

Etenkin varttuneella iällä Oiva laajensi kiinnostuksensa piiriä. Hän luetutti mielellään kirjoituksiaan meillä nuoremmilla. Vaikka hän olikin jorö, hänen sosiaaliset anturinsa olivat kunnos-

sa. Hän pani merkille, että etenkin vapaiden tiedekuntien opiskelijoilla oli lisääntyviä mielenterveysongelmia. Hän pohti ja kirjoitti asiasta sekä myös ilmoitti, että hänen ovensa oli aina auki – jos vain joku tunsu tarvetta keskustella. Myös menneisyys askarrutti. Meille nuoremmille vuoden 1918 tapahtumat olivat etäisiä, mutta Oivaa ne painoivat. Hän ilmiselvästi pohti jonkinlaisen totuuskomission asettamista tai ainakin keinoja pyrkiä kansalliseen eheyteen.

Ketonen nimitettiin akateemikoksi tieteellisten sekä tiede- ja yliopistopoliittisten ansioiden vuoksi. Mutta kuten teoreettisen filosofian professorit yleensäkin, hän oli intellektuelli ja liikkui laajalla alueella. Hän halusi käyttää järkeään ja ääntään kansakunnan parhaaksi.

MATTI SINTONEN

Kirjoittaja on professori sekä Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen entinen johtaja.